

A «*Magyar Állam*» a következőket írja:

A közelmúltban élénk feltűnést keltettek Bartha Miklós tárcalevelei lapjában, az «Ellenzék»-ben. E levelek annak a tanulmányútnak eredményei voltak, melyet a «kazárok földjén», azaz a szorongatott rutének között, Beregben, Ungban, és részben Máramarosban tett. Az országban nagy forrongás uralkodott akkor. A rutének fölsegítésére megindult példaszerű akciót az érdekelt, még pedig éppen nem tisztán érdekelt felek által felabajgatott zsidóság paralizálni, vagy kompromittálni akarta. Egán Ede, a halhatatlan érdemet kivívott, áldásos működést kifejtett kormánybiztos elég nem diplomata, de annál egyenesebb lelkű volt és nem félt attól, hogy nyilvánosan rámutasson a baj okai közt a galicziai bevándorlókra, akik formális bünszövetkezetük rendszeres visszaéléseivel, valóságos gonosz maffiaként kiszípolozzák a különben is rossz viszonyok közé sodort rutén népet.

Emlékszünk arra, hogy Egánt a földművelésügyi miniszterrel együtt, akire valóban csak a rágalom és gonosz akarat foghott rá antiszemita üldözési hajlamot és szándékot, miképpen igyekeztek terrorizálni a képviselőházban és a publicisztikában. Mint minden alkalommal, midőn hit- és fajtársról van szó, ezúttal is faji kérdést csináltak az Egán által jellemzett és ráncba-szedett galicziai bevándorlottak salakjának ügyéből.

Ez is egyik indító oka volt annak, hogy Bartha megtegye tanulmányútját s felhívja a zsidóságot, ne azonosítsa magát e piszkos söpredékkal, legyen egyszer tárgyilagos és igazságos. A leveleiben foglalt intelmet most ismétli könyvalakban. S ha nem szűnnek meg a már halott Egán ellenségei és mindazok ellenségei, akik Magyarországot e pestises patkányhadtól meg akarják tisztítani, tovább is faji kérdést csinálni a felvidéki, úgynevezett kazárok ügyéből, semmi sem mentheti meg védelmezőiket és mentegetőiket attól az odiumtól, hogy ők ennek az orgazdaságból és kegyetlen uzsorából élő hadnak erkölcsi orgazdái. És miért? Csupán azért, mert ők is zsidók.

Bartha Miklós mindvégig tárgyilagos marad és csak az vá-

dolhatja könyvét, melyet a szerencsétlen véget ért Egán emlékének ajánl, antiszemitasággal, ki titkon azt az elvet vallja, és nyíltan annak az elvnek akar terrorizmussal érvényt szerezni, hogy amint valaki zsidó, mentve van minden gazság gyanújától, azt meg kell védelmezni még a törvény ellen is.

Remélhetőleg Bartha könyve hozzá fog járulni ahhoz, hogy bizonyos zsidó körök beleszokjanak az igazság meglátásába és lemondjanak arról a téves felfogásról, hogy Magyarországon mindenféle törvényt végre lehet hajtani, csak azt nem, mely speciális zsidó érdekeket érint.

Ha nem ez utóbbi véleményt akarják érvényesíteni, akkor nem is fognak antiszemitizmust találni Bartha Miklós leveleiben, sem azokban a törekvésekben, melyek meg akarják menteni Magyarországnak és önmaguknak azt a nagy, elnyomorodott, jóra való néptömeget a Verhovinában, a keleti Beszkidek, a Vihorlát, a máramarosi havasok alatt.

A csinos külső formába öltöztetett könyvet az Ellenzék kiadóhivatala bocsátja közre. Az egyes fejezetek az említett levelekkel azonosak. Annak idején nagy részüket a Magyar Állam is közölte; így azok már nem ismeretlenek az olvasók előtt. De oly fontos adalékok ezek a levelek Magyarország északkeleti részének újabb néprajzi és közigazgatási történetéhez, magukban véve is oly hatásos, érdekes, tanulságos olvasmányok, hogy megkövetelhetik többszörös, alapos átolvasásukat.

Kevés publicisztánk, egyáltalában kevés írónk van, aki oly plasztikus előadással, a jellemző vonások oly frappáns kidomborításával, oly világosan és színesen tudna írni, mint Bartha Miklós. Kitűnő megfigyelő. Festő. Élénk megérző. Igazi művész. És igaz. Nem oly pongyola, de jóval magyarosabb, mint Eötvös Károly, akinek zsirosságát is magyaroságnak híresztelik rajongói, akik a maguk elfogúlt és szűkkörű tájékozatlanságában zamatnak érzik a bundaillatot is. És ami legfőbb: Bartha igaz. Nem festi vörösnek a kéket s nem disputálja rá az olvasóra, hogy az vörös, mert ő neki úgy tetszik, hogy annak lássa. Csak előadásában művész, de nem ficamítja ki tárgyának

tagjait, hogy az művésztessék. Szóval nem tódit, hanem leír és elbeszél. S ha épen adomázik, nem állítja nagyképűen, hogy az dogmás história, melyet tartozunk hinni, hanem ellenkezőleg, megmondja őszintén, hogy adomázik.

Sajnos, ebben a kötetben nem adomázhat. Keserű igazságokat mond. Festi a beregi erkölcsi éjszakát úgy, hogy egyszerű elbeszélésének drámai helyzetei és sötét képei megdöbbennek, megrémítenek bennünket. És mindenütt ott látjuk elbeszélésének szilárd, megdönthetetlen alapját, a nyomor cafatjaitól el nem takarható, többé semmiféle ujság-lepedővel be nem takarható igazságot. Belefonja illusztrálásul a kérlelhetetlen statisztikai adatokat, cselekvő személyek hiteles nevét, életrajzának szükséges adatait, olyan mesteri alakban, hogy jobban beszélnek a legpathetikusabb dikciónál.

Előadását lépten-nyomon kíséri a költői igazságszolgáltatás. Mert az igazságon és hamisítottan realizmuson kívül formára nézve valóságos költemény a levelek legtöbbje. Micsoda lírai hangulattal, micsoda gráciás szívvel tud elandalogni az erdő, a patak, a havas képei fölött. Rímtelen versek ezek a helyek. Lüktet bennük a rithmus, amit numerusnak nevezünk a prózában. Csupa színes, ragyogó, eleven kép; a természet zenéje és csillogása rezg vissza lelkünkben, mikor olvassuk. Aki ilyen költői, érző lélek, az nem hirdethet gyűlöletet. Nem is hirdet: de igazságot követel.

Az igazság korholó szavaiból kijut mindenkinek. Nemcsak annak a barbárságban parazitáskodó bevándorlóknak, hanem az elcsenevészett népnek, a hanyagságukban kényelmeskedett köz-igazgatási fórumoknak és egyáltalában mindenkinek, aki a sülyedésnek okozója volt. Az első ok a Schönborn-uradalom és a tagosítás volt, mely a régi protekciós igazság szerint épen a gyöngye és szegénysorsú népet nem védte meg, hanem kiszolgáltatta a nagybirtoknak. A rengeteg erdő csak vadászkeret, a szarvas a szuverén, a vaddisznó harambasa. A szegény ember nem torolhatja meg magát, de kénytelen túrni, hogy csekély vetését elégtétel nyerése nélkül gázolja és túrja föl a vad.

Újabban már símulékonyabb lett a kormány közbevetése folytán az uradalom is, ami egyébként azt bizonyítja, hogy előbb s rá lehetett volna venni a méltányosságra, mely neki anyagiilag is hasznosabb, ha volt volna, aki többet törődik a nép bajai-val, mint a vadászati multságokkal és szentebb kötelességnek tartja a gyöngé nép védelmét, mint azt, hogy a nagytekintélyű uradalmat meg ne bántsa.

A birtokviszonyok szerencsétlen félrebillentése sülyesztette le a nép anyagi helyzetét is. Ez volt elszegényedésének a második oka. Erre következett a galíciai zsidóság bevándorlása, mely csapás a nemzeti kulturára is, mivelhogy előlük elzárkóz-nak, de csapás a népre és a nemzeti ügyre, ha törvényen kívül való helyezkedését, amit nagy furfanggal és ügyességgel visz véghez, meg nem törik s az egyetemes erkölcsi törvény s a magyar törvények tiszteletének igájába bele nem kényszerítik. Ennek lelkiismeretlen uzsorája és rablógazdasága megölte a nép minden anyagi erőforrását és erkölcsi életerejét. Két megragadó természeti képpel szemlélteti a nép fölemésztését Bartha: az egyik a fagyöngy parabolája, a másik a békának a kígyó által való lassú elnyelése. Mind a két kép mesteri remek.

Egán Ede sokoldalú figyelme, éber szeme, fáradhatatlan lázas szorgalma, mindezeket áttüzesítő lelkesedése megtalálta és siker-rel alkalmazta a halálos betegségben szenvedő nép orvosságát. A havasi legelők, művelhető földek megszerzése, az elposványo-dott, elsoványodott rétek mentesítése, a jól tejelő tehének ki-osztása, a hitel- és árúszövetkezetek felállítása, hogy az uzsorá-tól megszabadúlhasson a békókban fetregő szegénység, az ész-szerűbb gazdálkodásra való oktatás a megcsontosodott visz-szaélésekkel szemben való hathatós védelem, mindennek együtt és egyszerre kellett megindítaniok a gyógyulás lassú folya-matját.

És a méreg felszívódása megkezdődött, a lábbadozás szembe-ötölő jelei annyira ismeretesek, hogy amint tudjuk, már Egán után kiáltottak sokfelé a székelyek is. Pedig azoknak nyomorú-sága szerencsére nem hasonlítható azzal a rettenetes nyomorral,

melyet a hivatalos jelentések mellett Bartha Miklós közvetlen tapasztalásai után fest megdöbbentő színekkel.

Egy felvidéki kazár panaszkodott egy újságírónak, hogy Egán megöli őket, mert kiteszi őket a szárazra, mint a halat s a szárazon el kell pusztúlniok.

Bartha kígyóhasonlatáról eszünkbe jut, hogy dehogy is halak a kazárok, hanem valóságos kígyók, melyek benyelik a szegény békákat. Ezek megélnék a szárazon is, sőt jobban a szárazon, mert nem vízi békák. Kígyóra nincs szükség. Le kell hát csapolni a mocsárt.

Egán munkáját folytatni kell. Ennek a munkának Bartha könyve legméltányosabb és legigazabb bírálója. Nem szabad kalózokat túrnunk az országban, akik a kereskedők köntösébe bújva űzik néppusztító csalásaikat. Megszüntetjük a földeken, erdőkön a rablógazdaságot; egyedül a négy hazát engednők át a rablók kereskedésének?

Miután felnyílt a kormány szeme, nem ismétlődhetik többé az elámított közvélemény mesés felfújása e gyülevész had mellett, mely nagyobb ellensége az emberiségnek és a nemzeti kulturának, mint a járványok bacillusai.

| JÁNUS.